

ÇOCUKLARDA HAYATI ANLAMLANDIRMA SÜRECİ* THE PROCESS OF GIVING MEANING TO LIFE IN CHILDREN

Ali Baz BİLİCİ**

Öz

Anlam, hayattaki amacımızın, niçin ve nasıl yaşadığımızın cevabını veren bir kavramdır. Bir değerler ölçüsü içerisinde, çocukların hayati anlamlandırma süreci, bir dizi aşamalarla gerçekleşir. Çocuklarda hayati anlamlandırmanın ilk temelleri, bağlanma, güven ve sevgi duygularının gelişerek rahmani olana dönüşümüyle başlar. Çocukların hayati anlamlandırmalarında anne baba ve bir bütün olarak aile yuvasının inanılmaz bir etkisi vardır. Bu etki, yardımlaşma, paylaşma, sevgi, şefkat ve merhamet duygularıyla gelişerek, çocukların etrafında bir anlam atmosferi oluşturur. Bu atmosferden soluklanan çocukların hayati anlamlandırmaları hem daha kolay hem de daha güçlü olur.

Çocukların anlam arayışının evrensel olması, her çocuğun hayati anlamlandırmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aksi durumda, duyulmayan bir anlam krizi, insanları olduğu gibi çocukları da etkileyecek ve hayati yaşanmaz hale getirecektir. Hayatın anlamlandırılması, yaşam sevincinin de garantisi gibidir. Hayatın bir anlamı ve amacı yoksa, sosyal ağları güçlü bir çevre edinmemişlerse, özellikle şehirlerde büyüyen çocuklar, kalabalıklar ve beton bloklar içinde yapayalnız kalarak güvensizlik girdabında bir boşluğa düşmekte ve hayati anlamlandıramamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Anlam, Yaşam Sevinci, Sevgi, Güven, Mutluluk.

Abstract

Meaning is a concept that corresponds to the goals in our lives, as well as why and how we live. The process of giving meaning to life by children is realized through a series of stages within a scale of values. The initial basis of giving meaning to life in children starts with feelings of bonding, trust and love, eventually evolving into the divine. In this process, the parents and family environment on the whole have an incredible influence. This influence develops with feelings of help, sharing, love, compassion and mercy, and forms an atmosphere of meaning around children. The children who grow up in such an atmosphere find it easy to give meaning to life.

The fact that search for meaning by children is universal indicates that each child needs to give meaning to life. Otherwise, a crisis will affect the lives of children and make life unbearable. Finding meaning in life almost guarantees joy of life. If there are no goals and meaning in life, children who grow up in cities in particular find themselves alone in crowds and among concrete blocks and fall in a vortex of insecurity and emptiness.

Keywords: Child, Meaning, Joy of Life, Love, Trust, Happiness.

Giriş

Günümüzde sekülerleşen dünyada birey, atalarının sahip olduğu anlam dünyasından uzaklaşmış, metafizik emniyetini kaybetmiş (Jung, 1933, 204) ve kaybettiği huzurun arayışındadır (Bahadır, 2002, 140). Bu kaybediş, insanoğluna sonsuz acılar yaşatmış ve yaşatmaya devam ettirmektedir. Tarihte ilk defa çok yemekten ölen insan sayısı, gıdasızlıktan ölen insan sayısını geçmiştir. Askerler, teröristler ve suçlular tarafından katledilenlerin toplamından daha fazla insan kendi canına kıyıp intihar ediyor. 21. Yüzyılın başında ortalama bir insanın McDonald menüleriyle tıkmaktan ölme ihtimali kuraklık, ebola virüsü ya da terör saldırılarında hayatını kaybetme ihtimalinden daha yüksektir. 2012 yılında tüm dünyada 620 bin insan savaş, şiddet ve terör yüzünden hayatını kaybederken 800 bin kişi hayati anlamsız bularak intihar etmiştir (Harari, 2016, 14, 27). Bu tablo, bugün dünyanın en büyük sorununun 'hayati anlamlandıramama' sorunu olduğunu göstermektedir. Bu sorun öyle büyüktür ki, insanoğlu savaşlar, terör saldırıları, cinayet gibi bireysel ölümler de dahil bütün şiddet kaynaklı ölümleri geride bırakan bir problemle yüz yüze gelmiştir. Modernleşme, yan etkileriyle beraber birçok sorunun da kaynağı haline gelmiştir. "Anlam arayan insan, yalnızlaşan insan, yeni durumun sorumluluğu altında ezilen, büzülen insan, kalbi tekleyen, kirli hava soluyan, zehirli su içen insan; modernitenin faturası bu mu olmalıydı diye soran ve cevap arayan insan" (Yaparel, 2007, 143). Bu büyük sorun karşısında anlam, bireyin yaşamında sahip olduğu en değerli hazinedir. Anlamsız bir hayat, bireye sadece acı ve ıstırap sunabildiğinden, hayatın anlamlı hale getirilmesi için çalışmalar yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Birey, hayata anlam katmış bir bütünlükle

* Bu makale, 3-5 Mayıs 2018 tarihinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde düzenlenen 4. Uluslararası Din Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan "Çocuklar Hayati Nasıl Anlamlandırır?" adlı sözlü tebliğden geliştirilmiştir.

** Dr., Din Psikolojisi, (alibazbilici@yahoo.com)

dünyaya gelmediğinden, çocukların hayatı anlamlandırılmalarının ve gelişiminin takip edilmesi zorunluluk haline gelmektedir. Zira anlam arayışının çocukların her yaş döneminde ele alınması ve bunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi oldukça önem arz etmektedir (Ok, 2016, 72).

Hayat, mutlak bir anlamın ifadesi olarak, bireyi kendisine çağırır. Bu çağırmanın ilk temelleri çocukluk döneminden başlar. En yüce değerler çocukların doğasında vardır ve bu değerler keşfedilebilir (Özdoğan, 2006, 127). Bu dönemde çocuğun ruhu, temiz ve şekillendirilmeye müsait bir fıtrata sahiptir. Doğru bir yöntem ve gelişimle o, asil ruhlu, değerli ve dengeli bir birey haline gelebilir (Yavuz, 1994, 159). Bunun için çocukların kendilerini gerçekleştirme, içlerinde var olan insan olma potansiyelini ortaya çıkarmaları gerekir (Özdoğan, 1997, 359). Bu süreçte çocuklar, dünyanın en masum, mükemmel ve bir o kadar da gelişime açık varlıklarından birisi olarak, kendisini yönlendirecek bir rehber ihtiyaçları vardır. Bu nedenle hayata anlam yüklemesinde bulunurken çocuklara verebileceğimizin en iyisini vermek gerekir. Bu çerçevede çocukların hayatı anlamlandırma süreci üç başlık altında ele alınabilir;

- 1- Çocuklarda hayatı anlamlandırmanın temelleri,
- 2- Çocuklarda anlam arayışı ve yaşam sevinci,
- 3- Çocukların hayatı anlamlandırmasını etkileyen faktörler.

Çocuklarda hayatı anlamlandırmanın temelleri ne zaman başlamaktadır ve nasıl oluşmaktadır? Anne babanın bu süreçte etkileri nelerdir? Sığınma, bağlanma, güvenme ve sevgi duygularının hayatın anlamlandırılmasında çocuklar üzerinde nasıl bir etkisi vardır? Çocukların bilgi edinme ve meraklarının erken çocuklukta aktifliğinin anlam dünyasına katkısı nedir gibi soruların cevaplarını, çocuklarda hayatı anlamlandırmanın temelleri bölümünde ele aldık. Çünkü hayatın anlamını idrak, bir çocuğun en iyi şekilde yetiştirilebileceği yer olan aile ortamında icra edilir. Aile, hayatın anlam kazanmaya başladığı bir yuvadır. Çocuklar, hayatın ilk anlamını anne babasından görerek ve duyarak yaşarlar. Öncelikle anne baba hayatın bir anlamı olarak çocukların önünde bir rol-model görevi görür. Aile ve yakın çevre, bu anlamda çocukların mutlu, neşeli ve huzurlu olmasının kaynağıdır. Bu nedenle çocuklara, davranışlarına anlam verebilmesini sağlayacak fırsatlar sunulmalıdır (Cüceloğlu, 2002, 43).

Anlam arayışının evrensel bir özellik göstermesi (Frankl, 1985, 131), çocukluk döneminde bir anlam arayışının başladığının göstergesi olarak bu anlam arayışının nasıl bir süreç ve ilişki izlediği ve çocukların yaşam sevinci ve neşeli bir tutum geliştirmelerine nelerin sebep olduğu "Çocuklarda anlam arayışı ve yaşam sevinci" bölümünde incelenmektedir.

Son bölümde ise "Çocukların hayatı anlamlandırmasını etkileyen faktörler" konu edinilmektedir. Çocukluk döneminde, çocukların gelişiminde oluşabilecek en küçük problem bile, çocuklarda olumlu-olumsuz yansımaları neden olabilir. Çünkü (farkında olmasalar dahi) hayata bir anlam katma mücadelesi veren çocukların dini gelişimlerini olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörlerden aile yapısı ve tutumu önemli bir etki gücüne sahiptir (Aybey, 2016, 83). Dolayısı ile bu faktörler olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılır. Çocukların hayatı anlamlandırmasını etkileyen bu iki hususun incelenmesi ile konumuz kendi içinde bütünlüğünü tamamlamış olmaktadır.

1- Çocuklarda Hayatı Anlamlandırmanın Temelleri

İnsanın hayata anlam verme/yükleme süreci, çocuğun anne rahminde canlanması ile başlamaktadır. Annenin çocuğuna hamile kaldığı zaman diliminden itibaren, anne babanın ruh halinin, karnındaki çocuğu etkilediği ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, çocuğun anne karnında dış dünya ile iletişime geçtiğini ve dış dünyanın psikolojik durumundan etkilendiğini göstermektedir. Doğmamış bir bebeğin anne karnında, dış dünyaya ait sesleri işitiyor olması ve buna göre tepkiler vermesi, anne babanın fiziksel durumundan etkilenmesinin yanında ruhsal dünyalarından da etkilenmesi; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal sürecin anne karnında başladığını ispatlar niteliktedir (Bilici, 2015, 71). Buna göre hayatı anlamlandırmanın ilk temellerinin anne karnında atıldığı söylenebilir.

Çocukların aileleri ile kurduğu her bir ilişki onların hayatı anlamlandırmasını kolaylaştırır. Hayatın anlamlandırılmasının ilk temelleri, çocukların aileleri ile kurduğu sevgi bağı, sığınma, bağlanma ve güven duygularının doyurulması ölçüsünde atılır. Çünkü çocukların sahip olduğu (bu) duygular dünya üzerindeki en gelişmiş algoritmalar olarak hayata bir anlam yüklemesinde bulunurlar. Çocukların başlangıçta anneye sığınma, bağlanma ve güven duygusu ergenlik dönemlerine doğru gelişerek çocuğun anlam dünyasını zenginleştirir. Bu zenginleşme, sevgi duygusunun açılımıyla yüce Yaradan'a sığınma/bağlanmaya dönüşür. Çocuklar dünyada acizlik ve zayıflığın karşısında, her şeye gücü yeten, mutlak bir güç sahibinin kontrol ve idaresi altında güvende olduğunu idrak ettiği anda ruh dünyalarında bir rahatlama hissederek korku ve kaygılardan arınırlar. Bu sayede çocuklar rahat ve mutluluğun huzuruna ererler (Hayta, 2006, 44). Erken çocukluk döneminde anne babasını dış dünyaya karşı bir güven limanı olarak gören çocukların zamanla bu

güven duyguları, Yaradan'a güven duygusuna dönüşerek (Yapıcı, 2016, 97), başlangıçta güçsüzlük ve zayıflığından kaynaklanan bu durum gelişimini sürdürdükçe ilahi bir hüviyet kazanarak dini duygularını kuvvetlendirir. Bu kuvvet, çocukların hayata adaptasyonunu olumlu etkileyerek destekler. Çocukların bu süreçteki dini gelişimleri, bireysel bilinç ve sosyal ilişkilerini (Yapıcı, 2009, 32), hayata uyumlarını, çevreleri ile iletişim kurmalarını geliştirir. Bu durum da hayatlarına anlam kazandırır. Özellikle aile içindeki uyum ve hayata bakış tarzının çocukların manevi gelişimlerini artırarak hayatı anlamlandırmalarını kolaylaştırdığı görülür. Ailede ilk nüveleri görülen sevgi, güven ve kabullenme duyguları, çocukların manevi duygularını besleyerek hayatlarına anlam katar (Bilici, 2018, 266).

Aile içi ilişkilerdeki sevgi, saygı, düzen gibi unsurlarla şekillenen ve bir uyum ve ahenk yansıtan aile yuvası, aile içinde oluşturduğu anlam dünyasıyla çocukların dengeli gelişimlerine destek olur. Çocuklar, anlamsız görünen bir dünyada şaşkına döner ve bir denge oluşturamazlar. Bu nedenle çocukların çevreleri ve dünya ile kurdukları ilişkiler, hayatı anlamlandırma sürecinin temellerini oluşturur. Çocuklar, içinde buldukları çevresel mekâna, zamana ve yaşamın amacına bir anlam verme ihtiyacı hissederler. Bu ihtiyaç çocuklarda doğal olarak mevcuttur. Çocuklar içinde yaşadığı evrene ve o evren içinde yer alan yakınları ve kendi yaşamına bir anlam vermek için bir arayış, bir mücadele içindedir. Çocukların bu gelişim döneminde kendisini seven, kendisine değer veren bir ailesi olması çocukların yaşama bir anlam vermelerini kolaylaştırır ve destekler (Cüceloğlu, 2015). Çünkü bir anne babanın çocuğuna verebileceği en büyük hediye, eksiksiz bir kabullenme ve sevgidir (Bernstein, 2002, 215). Bu karşılıksız kabullenme ve sevgi duygusu, çocukların hayattaki en değerli varlığıdır. Hayatın anlamı bu iki duygunun oluşturduğu manevi değerler üzerinde şekillenmektedir. Bu çerçevede çocukların anne baba ve yakın çevrelerinden gördükleri güvenliğe, sevgiye ve statüye ihtiyaçları vardır. Çocukların kişiliğinin gelişmesi bu ihtiyaçların karşılanması ile başlar. Çocuklar bu ihtiyaçları dış dünyanın kültürel bir etkisinden daha çok içsel yönelimleri, amaçları, tarzı ve kendine özgü bir şekilde kullanarak geliştirir (Maslow, 2011, 40). Sevgi ihtiyacı karşılanmayan bir çocuğun diğer ihtiyaçlarının karşılanması bir anlam ifade etmez. Güvenlik ve statünün, sevgi duygusu olmadan gelişimi, çocukların gelişimini bozar. Bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde sevgi, hayatın bütün unsurlarını bir arada tutan bir çimentodur. Bu duygu, her çocuk tarafından yaşanmalıdır. Bu duygunun merkezinde anne baba ve yakın çevre vardır ve aile, sevgi duygusunun kaynağıdır. Çocuk sevginin ne olduğu konusunda ailede tecrübeler yaşmalıdır. Her tecrübe; duygu, duygular ve düşünceler açısından bir zenginliğin kaynağı olduğundan tecrübe edilmeyen bir duygu, çocuğun varlık alanına girmemiş demektir. Bu açıdan sevilmeyen bir çocuk sevginin ne olduğunu öğrenemez. Çünkü sevgi duygusu öğrenilmez, ancak beslenebilir. Ailesinde sevgi ve kabullenmenin mutluluğunu yaşayan çocuklar ise hayatın anlamına ayak uydurabilen çocuklar olarak gelişimlerini sürdürürler (Bilici, 2018, 264) ve potansiyellerini gerçekleştirirler

Eğitimde bilişsel gelişimin temeli okumak iken, duyuşsal yaşamın temeli sevgidir. Sevilmeyen çocuktan sevgi dolu bir yaşam beklenmez. Çocuğa sevgi duygusunu vermek için özellikle ona psikolojik ve fiziksel olarak yakınlık göstermek gerekir (Binbaşıoğlu, 2004, 37-39). Anne baba kendi arasında bir sevgi bağı ve yakınlık kuramamışlarsa bunu çocuğa aktarmaları mümkün görülmemektedir. Bunun sonucunda bireyde ve toplumda sevgi duygusunun tezahürlerinin yok olması, Yaratıcı ile iletişimin kesilmesi anlamına gelir. Bu nedenle bir çocuğun sevgiye yönelmesi, hayatı anlamlandırması sürecinde önemli bir ipucudur (Jung, 1999, 118). Çünkü gücünü sevgiden alan evrensel değerler, diğer ruhlarca fark edilir (Özdoğan, 2005, 180).

Çocukların hayatı anlamlandırmaları sürecinde onlara yardımcı olunması ve inancın ilk temellerinin sağlam atılması, çocukların gelecekteki yaşam kalitesine katkı sağlayacaktır (Bilici, 2015, 22). Ailelerinin değerlerini özümseyen çocukların, daha çok aile içindeki sevgi odaklı olumlu duygusal etkileşime maruz kaldıkları (Özel, 2012, 214), özellikle en çok anne baba ve öğretmenlerin olumlu sosyal davranışlarından etkilendikleri (Mitchell, 1992, 148) tespit edilmiştir. Çocukların hayata anlam yükleme sürecinde şahit oldukları olayları öncelikle bu çerçevede önce hafızasında değerlendirdiği, bunların anlamını sorgulayıp bir değer attığı, sonuç olarak bu durumun çocukta sağlam bir inanca temel oluşturduğu görülür. Bu dönüşüm sürecinde bireyin kişilik özellikleri bebeklik çağından olgunluk çağına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak gelişir. Çok küçük yaşlarda edinilmiş olan alışkanlıklar kişiliğin temelini ve çekirdeğini teşkil ederek (Akto, 2011, 191) hayatın anlamına zemin hazırlar. Bu hazırlık çalışmaları çocuğun zihnine bazı güzel hasletlerin aktarılabilceğini bizlere hatırlatır. Bu sayede bir çocuğun hoş, temiz, iyi, itaatkâr, sosyal, ahlaklı ve benzeri özelliklerde bir birey haline gelebileceğini görürüz (Winnicott, 1987, 93). Bu özellikler, çocukların anlamlı bir hayat sürdürebilmelerinin nitelikleri arasında yer alır.

Çocukların hayatı anlamlandırmalarına katkı sağlayan hususlardan birisi de kavram gelişimidir. Duyduğu, gördüğü ve hissettiği her şey çocuklarda kavram gelişiminin ilk nüvelerini oluşturur. Anne babalar aile içinde kullandıkları kavramlarla, farkında olmadan küçücük çocuklarına bile sık sık ahlaki

yönlendirmelerde bulunurlar (Coles, 1998, 85). Çocuklara aktarılan bu değerler, onların anlam dünyalarına zemin hazırlar. Erken çocukluk döneminde kavramların oluşum ve gelişim süreci, çocuğun her kavramla kurduğu duygusal bağlarla güçlenerek gelişir. Her bir kavramın içerik anlamının derinliği, anne babanın ve yakın çevrenin bilinç düzeyini yansıtır ve oranlarıyla bağlantılıdır. Kavramlar, aynı zamanda bilişsel ve duyuşsal gelişimin en önemli işareti olarak çocukların hayata dair ilk davranışlarını, tutumlarını ve düşüncelerini oluşturur (Bilici, 2015, 392). Kavramların oluşum sürecinde çocukların sosyalleşmesinin yüksek bilinç düzeyinde gerçekleşmesi, mantıksal kavrama kabiliyetini de aynı oranda etkileyerek (Piaget, 1965, 13-36) çocukların gelişim sürecinde dengeli ve anlamlı bir hayat yaşamasına katkı sunar.

Çocuklar, var olan her şeyin nereden geldiği, niçin var olduğu gibi sorularla bir anlam bütünlüğü yakalamaya çalışmaktadır. Büyükler için olduğu kadar çocuklar için de hayatın başlangıcı, manası ve geleceği gizemini muhafaza etmektedir. Çocukların bu soruların cevabını merak etmesi, bu sorulara anlamlı bir cevap araması, bu soruların cevap ve çözümünü, sonsuz güç ve kudret sahibi bir Yaratıcı olan Allah'ta bulması ile sonuçlanır (Bilgin, 2001, 4). Yaratılışa ilgili sorular, çocuklara öğretilmediği halde, evrensel düzlemde her çocuğun aynı sorularla, hayatın anlamını merak ettiği anlaşılmaktadır.

Hayatın anlamını yakalamanın en iyi yöntemlerinden birisi de J.J. Rousseau'nun "Emile" de anlattığı yöntemdir. Bu yöntem, çocuğun evde dört duvar arasında yetişmesini değil, doğal ortamda, tabiatla iç içe gelişimini sürdürmesini içerir. Günümüz modern dünyasının beton yapılaşması, çocukların ruh dünyasını da betonlaştırmaktadır. Yetişkin bireylerin bir müddet sonra sıkıldığı şehir hayatı, onları tatmin edememektedir. Kendilerini ormanlara, parklara, sessizliğin huzurunu yakalamak için dağ, deniz ve göl kenarlarına atan bireyler, çalışma saatleri dışında özgür hareket edebilirken, çocukların bu özgür davranma durumunda olamamaları da düşünüldüğünde, şehirde beton yapılaşma içinde gelişimlerini sürdürmelerinin zorluğu ortaya çıkmaktadır. Doğal ortamda, her türden havanın gelişimini gözlemleyen, tabiatı şenlendiren böceklerle iç içe yaşayan, her türden meyve ve sebzenin çiçek açışından meyvenin olgunlaşması sürecini gören, doğanın bütün canlılığını ve insicamını idrak eden bir çocuğun hayatı anlamlandırması da aynı canlılık ve insicamı yansıtacaktır. Doğallığı bozulan yumurta, süt, sebze ve meyvenin organik olanını arayan ve talep eden insanın, kendi çocuğunu yetiştirirken de bu doğallığı araması ve talep etmesi, çocukların hayata anlam yüklemesinde bulunabilmesinin en doğal ve en önemli temelidir.

2- Çocuklarda Anlam Arayışı ve Yaşam Sevinci

Çocuklar anlam arayışı içindedir (Yalom, 2001, 662). Çocukların anlam ve hakikat arayışı, yaşamları boyunca en güçlü motifi ve onların gerçek manada insan oluşlarının en güçlü göstergesidir (Frankl, 1985, 78; Bahadır, 1999, 4). Bu nedenle çocuklar, içinde bulunduğu mekâna, zamana ve yaşama anlam vermek ister. İnsan anlamsızlığa dayanamaz; insan varoluşunun anlamını, diğer insanlarla, doğayla, evrenin tümüyle kurduğu ilişkide bulur. Bireyin yaşamının anlamı, o bireyin evrenle kurduğu ilişkiler ağında gizlidir. Evrenle ilişki kuruş biçimleri din yoluyla olabildiği gibi, ideolojiler yoluyla da olabilmektedir. Bir Müslüman, Hıristiyan, Budist veya Yahudi, kendi dininin doğruları çerçevesinde, içinde bulunduğu evrene ve kendi yaşamına anlam verir. Cüceloğlu'nun ifadesiyle burada vurgulanmak istenen asıl husus, "yaşama anlam verme gereksiniminin insanın doğal bir gereksinimi olduğudur". Çocuklar evrene ve o evren içinde yer alan kendi yaşamına bir anlam verme gereksinimi duyar. Çocukların hayatı anlamlandırma ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olunmazsa, çocuklar bu ihtiyacı ilk fırsatta başka bir kaynaktan karşılamak için çabalayacaklardır (Cüceloğlu, 2015, 126). Çünkü anlam arayışı insanın özünden kaynaklanan, yapısına ait temel bir özelliktir ve bir ihtiyaçtır (Akıncı, 2002, 225). İnsan, anlam arayan ve anlamla yaşayan bir varlıktır. Anlam onun için bir ihtiyaç, anlam arayışı da bu ihtiyacın bir göstergesidir (Aydın, 2015, 190).

Çocukların anlam arayışı konusunda öncelikle "anlam" ifadesi ile ne kastedildiğinin bilinmesi gerekir. Anlam; çocukların yaşamına istikamet ve yön veren, yaşadığı olaylara bir değer ve anlam yüklemesinde bulunarak, anlamlı yaşamın ne olduğuna kendince cevap veren bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında anlam, çocukların hayatını daha anlamlı hale getirmek için dengeli ve tutarlı hale getiren bir kaynak durumundadır (Aydın vd., 2015, 40). Yine anlam; çocuklar için hayatın yaşamaya değer olup olmadığı, hayatın mükemmel varlık olarak insan onuruna yaraşır tarzda yaşanıp yaşanmadığı; insanın kendisinden bekleneni yerine getirip getirmediği ve yüce amaçlar doğrultusunda hareket edip etmediği soruları karşısında insanoğlunun yaşantısıyla verebileceği olumlu cevaplardır (Bahadır, 1999). Hayata anlam verme çabası, hayatın temel ihtiyaçlarından birisi olarak ilk insandan bu tarafa var olagelmıştır. Bir insanda olduğu gibi, en saf haliyle bir çocukta da var olan, içinde yaşadığı dünyayı ve evreni, evrendeki konumunu, evreni kimin yarattığını veya nasıl var olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini, ölüm gerçeğini, nasıl olduğunu ve nasıl yaşaması gerektiğini sorgular. Böylece bilişsel ve duyuşsal açıdan hem merakını gidermeye hem de ruhunun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Dünyayı anlamlandırmaya çalışan bir çocuk,

hayatın amacının ne olduğu ve kendi konumunu bulma konusunda da tutarlı cevaplar aramaktadır. Çocuklar ciddi anlamda yaratılışın amacını sorguladığı zaman, ister istemez varoluşunun anlamıyla yüzyüze gelir. Varlığın kaynağı, nedeni ve hedefi ile ilgili her soru, anlam arayışını harekete geçirir (Bahadır, 1999, 8). Bu aşamada bilişsel gelişim süreci, çocuğun bütün yönleri ile mükemmelleşmesinin yanında, onun ihtiyaçlarını karşılamayı da hedefler. Hayatın anlamını keşfetme, çocukların kendilerini tanımalarında bir ihtiyaç olarak düşünüldüğünde, çocuğun öğrenme sürecinde bu ihtiyacının karşılanması gerekliliği anlaşılmaktadır (Akıncı, 2005, 21). Çünkü yaşamı boyunca anlam arayışı içerisinde olan insan, mutluluğa da çocukluğundan itibaren hayatın anlamını elde ederek ulaşır (Frankl, 1988, 38).

Dünyanın değişik yerlerinde yaşayan her bir çocuk, aynı anlamın peşinde mi koşmaktadır? Yoksa New Jersey'deki bir çocukla Kahire'deki, York'taki bir çocukla Daresselam'daki, Frankfurt'taki bir çocukla Canbul'daki, Zürih'teki bir çocukla Filibe'deki, Amsterdam'daki bir çocukla Türkistan'daki, Prizren'deki bir çocukla İzmir'deki çocuk farklı anlamlar dünyası mı inşa etmektedir? Temel bir sorun gibi görünen bu sorunun cevabı aslında bizi tek bir cevaba götürmektedir. İnsanın anlam arayışı bölgesel değil evrenseldir (Frankl, 1985, 131). Frankl'ın anlam üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda ulaştığı bu çıkarım, aslında anlamsızlığın bir sorun olduğunun da ifadesidir. Bu nedenle dünyanın neresinde olursa olsun hayatın gerçek anlamını kavramaya çalışan bir çocuk hiçbir zaman eksiklik duymaz. Eksiklik duymadığı gibi bu çabasında herhangi bir şeyde kaybetmez. En gerçek olanla bütünleşme duygusu yaratılıştan var olan çocuklara, yaşamın anlam ve amacı öğretilmelidir (Adler, 1993, 14). Jung da hem Frankl hem de Adler'e benzer tanımlama ile, insanın çocukluktan itibaren Allah'ı bulmak için kendini bir arayışa sürükleyen bilinçdışı arketipsel bir arzu bulunduğunu (1966, 4) belirterek, çocukların bu anlam arayışının desteklenmesini işaretlemektedir. Bu bilinçdışı arketipsel arzunun açılımı ya da çocukların manevi gelişimi için en uygun çevre tam bir bütünleşmenin olduğu aile yuvasıdır (Hökelekli, 2004, 59). Erken çocukluk döneminde hayatı anlamlandırmanın temellerinin sevgi eksenli olduğu gerçeği, hayatın diğer gelişim dönemlerinde de kendini gösterir. Özellikle aile yuvası bu işin konpedanıdır. Hissedilen sevgi bağı sadece anne baba ile çocuk arasında değil Rahman ve Rahim olana da uzanan bir sevgi halesidir. Anne baba ve çocuklar arasındaki sevgiye dayalı ilişkilerde, daha büyük bir sevginin ve daha büyük bir hayatın ipuçları vardır. Hayata anlam yükleme sürecinde çocukların sevgi ihtiyacının karşılanması veya sevgi duygusunun engellenmemesi, Yaratıcıya uzanan yolların da bozulmaması veya kapanmaması anlamına gelir (Wolpe, 1995, 214-215).

Çocukların gelişiminde, anlama giden yolun bozulması veya kapanması ise birçok sorunu beraberinde getirir. Düşünen, araştıran, sorularına cevap arayan ve bir anlama ulaşmak ve hayatı dengelemek isteyen çocuklar, yaptığını neden ve niçin yapmak zorunda olduğunu bilmek ve anlamak ister. Çocuklar, yaptıklarının nedenini bilemediğinde ya da anlayamadığında ise huzursuzluk duyması kaçınılmazdır. Bu süreçte çocukların kaygı düzeyi artar ve canı hiçbir şey yapmak istemez. İşte o zaman bu hal onların felaketi olur (Yaparel, 2009, 75). Bu durumda anlamsızlık bir kâbus gibi çocukların üzerine çöker. Çağımızda böyle bir ortamda, kendini arayan çocuklar, varoluşsal boşlukla yüz yüze gelir. Modernitenin sunduğu her türlü lüks, konfor ve imkana karşı insanoğlu, anlamsızlık duygusunun girdabına sürüklenmektedir (Akto, 2011, 191). "Son birkaç on yıl, insanlık için daha önce eşi görülmemiş bir altın çağ olduysa da bunun tarihin akışında köklü bir değişiklik mi, yoksa geçici bir şanslı dönem mi olduğunu anlamak için henüz çok erken" diyen Harari, insanlığın elinde daha fazla güç biriktikçe, ihtiyaçlarımıza pek de uygun olmayan duygusuz ve mekanik bir dünya oluştuğunu da (Harari, 2015, 370-371) itiraf ederek, çağımız mekanik dünya görüşünün, insanın anlam ihtiyacını karşılayamadığını açıklamış olmaktadır. Bu mekanik yaklaşım günümüzde insanı, en yakını ailesinde, kurumlarda, toplumun içinde hatta içinde bulunduğu sosyal grupta bile bir başına yaşamaya itmektedir. Manevi değerlerin çocukluktan itibaren hayatımızdan kayışı, bizleri insani değerlerden uzaklaştırmakta (Sönmez, 2009, 94) ve hayatı anlamsız hale dönüştürmektedir.

İnsanın anlam arayışı üzerine araştırmalar yapan Frankl, insanoğlunun çocukluktan itibaren "duyulmayan bir anlam arayışı" içerisinde bulunduğunu belirtir. ABD'de bulunan bir üniversitede, intihar girişiminde bulunan 60 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada, öğrencilerin %85 bu girişimin nedeni olarak "Yaşamın anlamsız gözükmesini" gerekçe göstermiştir. Bundan daha önemlisi, hayatı anlamsız gören bu öğrencilerin %93'ünün "aktif bir sosyal yaşamları vardır. Akademik performansları yüksektir ve aileleri ile ilişkileri iyidir." Bu ciddi bir anlam krizidir. Çünkü sosyo ekonomik durumun iyileştirilmesinin insanları mutlu etmediği, hayatın anlamını idrak edemedi, mutlu yaşamının mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır (Frankl, 1999, 14). Frankl burada söz konusu olan şeyin, duyulmayan bir anlam çığılığı olduğunu belirterek her türlü maddi olanak, konfor ve sosyal ilişki ve de başarının çocuklara bir anlam yüklemesinde bulunamadığını tespit eder.

Çocuklar büyüklere göre daha hassas, duygusal ve kırılımandır. Bu nedenle ailelerce yansıtılacak anlamsızlık içeren bir yaşam onların hayat düzenlerini ve gelişimlerini bozar ve hayatı yaşanmaz hale getirir. Bu süreçte yaşam sevincini en yakınlarında bile göremeyerek doğru bir rol model bulamaz ve etrafındaki kişileri de mutsuz eder. Çünkü hayatın bir amacı ve anlamı yoksa sonuç bellidir. Bu olumsuz sürecin durdurulması için anne babalar ve öğretmenlere görevler düşmektedir. Ortaokul sıralarına gelinceye kadar çocukların anlam dünyasının temelleri gelişir. Bu temelin sağlamlığı, erken çocukluk döneminde çocukların aileleri ile kurduğu sevgi bağı, sığınma ve güven duygularının doyurulması ve dini duyguların canlandırılması ile güçlenir. Bir çocuğun ailesinden aldığı sevgi yoğunluğu, onun dış dünyayı anlamlandırırken bakış açısını pozitif yönde etkiler ve neşeli bir tutum geliştirmesini sağlar (Bilici, 2018, 264). İnsanın çocukluğu, sağlıklı ve sevgi içinde geçmişse, yaşamın en zor koşulları altında bile akıl sağlığını korur ve mutlu olabilir. Çünkü sevilen çocuklar mutlu ve zeki olurlar. Sevgi duygusu ailenin olduğu gibi toplumsal yaşamın da kaynaştırıcı gücü ve mayası olarak (Yörükoğlu, 2000, 182) çocukların hayatına anlam katar ve zenginleştirir. Karşılıksız anne baba sevgisi, çocuğun ihtiyaçlarının koşulsuz olarak karşılanması anlamını da taşır. Fakat anne babanın çocuklarına karşı bunun çok ötesinde bir sorumluluğu vardır. Bu da çocuğa “yaşam sevgisi” ni aşımak, ona “yaşam güzeldir” duygusunu vermektir (Fromm, 1984, 53-54). Hayatı anlamlandıramamanın bir neticesi olarak, kendi aralarında bu sevgi ve güzelliği yaşayamayan ve göremeyen anne babaların çocuklara aktarabileceği bir yaşam sevinci ve güzellik söz konusu olamaz. Buna ilaveten çocukların huzurlu ve mutlu olması, okul uyumu, arkadaşlık ilişkileri, yaşadığı çevre ve insanlarla arasındaki ilişkilerin düzenli ve sağlıklı olması, çocukların manevi değerlerle ilişkisine bağlıdır. Toplumun en temel birimi olan ailede, eşler arasındaki ilişkinin sağlamlığı, huzuru ve ailedeki manevi değerlerin önemi, özellikle anne babanın sonrasında ise çocukların ve çevrenin “yaşam sevinci” ni tatmalarının garantisi gibidir (Bilici, 2014, 106). Çocukların anlam kazandığı ya da anlamlı bir hayata sahip olduğu, psikolojik yapısında meydana gelen olumlu değişimlerden anlaşılır. Mutluluk ve neşe, bu değişimlerin duygusal yansımaları karakterize eder (Bahadır, 1999, 51).

Konumuzla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın yayınladığı 2017 “Dünya Mutluluk Raporu” na göre Türkiye 155 ülke arasından 69. sıradadır. Bu raporu hazırlayanlardan birisi olan Prof. Dr. John Helliwell bir mülakatında; mutlu bir toplum için güven duygusu, toplumsal fedakârlık ve hayatın bir amacının olması hususlarına önem atfetmiştir. Bu çalışmada, ailesine çok değer veren, sosyal bağları güçlü olanların mutlu olduğu tespit edilmiştir. Fakat modern hayatta, yalnız kalan bireylerin arkasında duracak kimse yoktur. Sosyal hayatın yokluğu, kesinlikle mutsuzluk nedenidir. Gerçek arkadaş çevreniz ne kadar geniş ise o kadar mutlusunuzdur. Bu süreçte online arkadaşlığın gerçek arkadaşlığın yerini tutmadığını belirten Helliwell, şehir hayatı nedeniyle fedakârlık, güven gibi konularda sıkışan insanların birbirine güveni azalmakta, sosyal bağları zayıflamakta ve kalabalığın içerisinde kimsesiz biri olarak sıkışıp kalmakta olduğuna dikkatleri çekmektedir. Bu süreçte para insanları %100 mutlu edememektedir. Mutluluğun en önemli araçlarından birisi hayatta amacın olmasıdır. Helliwell, günümüzde en mutlu insanların temel bir inanç sistemini ve insanlara güveni harmanlayanlar olduğunu belirtir (Habertürk, 2017, 15).

Çocuklar için hayatın anlamı belirginleşmemişse, mutlu yaşamının imkânı yok gibi görünmektedir. Sadece maddi olanaklar, sosyal ilişkilerin iyi olması ve başarı mutlu olmak için yeterli değildir. Çağımızın modern dünyasında, duyulmayan bir anlam çığılığı kulakları sağır etmekte ve hayatı olumsuz etkilemektedir (Frankl, 1999, 14). Çocuklar, çözülen topluluklar ve anlam birlikteliğini kaybeden ailelerle birlikte giderek yalnızlaşan bir dünyada yaşamaya çalışmaktadır. Çocukların ailelerinin maddi durumunun iyileşmesi, beklentileri yükseltmekte ve sonuç olarak nesnel koşullardaki büyük gelişmeler bile çocukları ve bizi memnun edememektedir. Bu aşamada mutluluk aslında bir insanın hayatı anlamlı ve değerli görüp görmediğiyle ilgilidir. Dünyada mutlu olmanın önemli bir bilişsel ve ahlaki yönü vardır. Bu açıdan anlamlı bir hayat, zorluklar içinden geçse de son derece tatmin edici olabilir. Buna karşılık anlamsız bir hayat da ne kadar konforlu, lüks ve maddi olanaklarla dolu olursa olsun korkunç olabilir (Harari, 2015, 374-382).

Son yapılan alan araştırmalarında, gençlerin hayatı anlamlandırması ne kadar yüksekse, depresyon semptomlarına maruz kalması o kadar düşük çıkmıştır. Yani hayatın anlamı ile stres ve depresyon arasında ters bir ilişki tespit edilmiştir (Dulaney vd, 2018, 39). Bu çalışmalarda göstermektedir ki çocukların hayatı anlamlandırmaları ve manevi dünyaları engellenmeyip tam tersine desteklenirse, dünyadaki anlam arayışları mutlulukla ve yaşam sevinciyle taçlanacaktır. Çünkü çocukların ruhsal yapıları muhteşem bir şeydir ve dokunduğu her şeyi olumlu hale getirir (Adler, 2011, 23). Bu olumlu dokunuşla bir çocuk, zihninde bir hayale/ideale sahip olduğu sürece, yaşamın önemini kaybedemez (Fabry, 2013, 1) ve ona bir değer atfeder. Bir değer uğrunda hayatın hiç durmaksızın geleceğe akışında, çocuk motifinin temel niteliklerinden birisi onun gelecek vadedmesidir (Jung, 1958, 127). Çocuğun anlam arayışında, bu geleceğinin

anamlı ve yaşam sevinci ile dolu olmasının önünün açılması ve desteklenmesi, toplumların ve dünyanın geleceği için hayati önem taşımaktadır.

3- Çocukların Hayatı Anlamlandırmasını Etkileyen Faktörler

Çocukların hayatı anlamlandırmasını etkileyen hususları olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bağlanma, sevgi, iletişim kalitesi, değer yargıları, kültür, din, kendini tanıma ve yeterlilik düşüncesi gibi etmenler çocukların hayatı anlamlandırmasını olumlu etkilerken; boşanma, sevgisizlik, olumsuz dini tecrübe, kültürel yozlaşma, haz duygusunun kontrol edilememesi, ekonomik yetersizlik ve iletişim bozukluğu gibi hususlar olumsuz etkiler.

Bağlanma ve temel güven duygusu, çocukların hayatı anlamlandırmalarının temelidir. Bu temelin sağlıklı gelişimi, hayatı anlamlandırma sürecini olumlu etkiler (Erikson, 1984, 1-4). Bağlanma duygusu Tanrıya yönelmemiş bir kişinin manevi dünyasının bozulacağını belirten Jung, bu durumun hastalık belirtisi olduğunu, bu duruma düşenlerin kendi ruh dünyalarındaki güven duygusunu yitirdiklerinden dolayı kişilik sorunları yaşadıklarını ifade eder (Jung, 1966). Yaşanan bu sorunların temelinde sevgi yoksunluğu yatmaktadır. Bebeklik ve erken çocukluk dönemi gelişiminde, sevgisiz ve şefkatsiz geçen zaman dilimleri, çocukların bilinç dünyasında silinmez izler bırakır. Hayatın bu erken çocukluk döneminde, sevgiden yoksun ve uzak kalmanın hiçbir zaman tamamıyla telafisi mümkün değildir. Çocuğun ailesinde bulamadığı sevgi ve şefkat ihtiyacı, iyi huylu ve iyi yürekli birisi tarafından karşılanmaya çalışılsa da çocuklar bir dereceye kadar bunu kabullenerek (Sargın, 2001, 40) asıl sevgi ve şefkatin kaynağı olan anne babasını aramaktadır. Çocuklar, aile ortamında ilgi ve şefkat görmüşlerse başarıya ve olumlu davranışlara meyilli bir hayat sürerek (Nevid, 2009, 386) hayatı anlamlandırır. Buna karşın çocuklar benmerkezci bir yapıya sahip oldukları için, öyle olmamasına rağmen doğuştan kinci bir yapıya sahipmiş gibi görünürler. Bu yapı çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli bir durumdur. Fakat bu yapı uygun bir şekilde yönlendirilmezse, çocuğun hayatı anlamlandırmasını olumsuz etkiler. Çocuklara sevmeye ve paylaşmanın ne demek olduğu öğretilmediği zaman, benmerkezci menfi duyguları zayıflar. Çocukların müspete kanalize edilmesi durumunda, nefreti sevgi, haseti yardımlaşma, bayağılığı fazilet, köleliği hürriyet, serkeşliği itaat dize getirir (Stekel, 2003, 55). Olumlu duyguların olumsuz duyguları dengelemesinin yanında, çocukların unutkan ve affedici olma özellikleri, anlam dünyalarını engelleyici hususları (Martin, 1967, 35-36) pasifize ettikleri görülmektedir. Bu çerçevede çocukların kendini gerçekleştirebilmeleri için önce kendilerini tanıma yöntemi geliştirilmesi gerekir. Oysa çoğu çocuğun kendini tanıması için çaba göstermeden yaşamlarına anlam katabilmeye çalışırız ama bir kaosun içine çekilmekten onları kurtaramayız (Yanbaşı, 1996, 52; Gençtan, 1996, 182). Bu kaos durumundan çocukları kurtarabilmek için, çocuklardan stres yapıcı etkileri ve düzensiz davranış potansiyellerini uzak tutmak, onların anlam dünyalarını geliştirecek ve koruyacaktır. Bu süreçte hem ailenin hem de çocukların anlamlı bir hayat düzeni, çocukların travmatik olaylara karşı koruma bariyeridir. Zihinsel hastalıkların oluşumunun önlenmesinde güçlü bir yeterlilik konsepti inşa edilmesi, çocukların anlamlı bir hayat sürmesinin de ön şartlarından birisidir (Asher vd., 1989, 31). Bu konsepti inşa edecek ilk kişiler anne-babadır. Ailenin içinde bulunduğu şartlar değişik açılardan çocukları etkilediği gibi aile içi iletişimin niteliği de çocukları etkiler. Hayatı anlamlandırma sürecinde, çocukların kurduğu her bir iletişim, niteliği ile ilgili olarak kendi hayatlarına bir anlam katmakta veya anlam dünyalarını zedelemektedir (Bilici, 2018, 266).

Çocuklar aile içi iletişimin yanında, ergenlik ve gençlik dönemlerinde kültürle de iletişimlerini sürdürürler. Bu süreçte, toplumun kültür yapısı, çocukların her birini farklı şekillerde etkilemektedir. Çocukların kültürel değerler ve inançlarının gelişiminde radyo, TV, bilgisayar, akıllı telefon, basın yayın gibi pek çok hususun etkili olduğu gibi, aile ortamı, yakın çevre, arkadaş çevresi, gelenekler, ekonomik koşullar ve devlet politikalarının da etkili olduğu görülür (Hortaçsu, 2003, 203-204). Çocukların kişilik yapısı ile kültürün etkileşimi, bunların birbirlerine bağımlı olduğunu göstermiştir. Kültür gelişirken, bu gelişmeden etkilenen kişilik de gelişir. Kültür yozlaşırken, olumsuzluklarla sarmalanan kişilik de yozlaşır ve etkilenir (Meissner, 1987, 237). Bu etkileşim içerisinde hayatta bir ahenk ve huzur bulabilen çocukların, hayata daha çabuk adapte oldukları ve anlamlandırdıklarını görürüz.

Ergenlik çağına gelmiş bir çocuğun anne babasının hayata bakış tarzı, kendi aralarındaki hayat ve anlam uyumu ile aile yuvasının, çocukların manevi gelişimini artıracak nitelikte olması, çocukların hayata bir anlam yükleyebilmesinde en güçlü destektir. Bu destek, ailenin hayata bakış tarzı ve yaşam amacı ile doğru orantılı olarak çocuklarca kabul edilir ve bu istikamette gelişir. Fakat çocukların büyük bir kısmının hayata bir anlam yüklemesinde bulunmakta zorlandıkları gözlenmektedir. Bunun birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden birisi, anne babanın kendi aralarında anlaşamayarak boşanmalarıdır (Bilici, 2018, 264; Bilici, 2014, 80). Boşanmanın sebeplerinden her biri, çocukların her türlü gelişimini olumsuz etkiler. Bu olumsuz etkiler, çocukların hem dini hem de toplumsal değerlerinin yeterince gelişmemesine neden olur. Çocukların

boşanma süreci ve sonrasında bu değerlerden yoksun olarak büyümeleri veya boşanma nedeniyle bu değerlerin anlamını kaybetmesi neticesinde hayata bakışları bir bütünlük oluşturamaz, yaşamın anlam ve amacını kavramakta zorlanırlar (Bilici, 2014, 89).

Bu dünyadaki her bir çocuğun anlamsızlık içerisinde kendisini kaybedişi, ona sonsuz bir acı yaşatır. Hayata anlam verebilmek için çocukların maneviyatını güçlendirmesi ve kendini yeniden keşfetmesi gerekmektedir. Fakat anne babası ayrılmış bir çocuğun iç dünyası çalkantılarla dolu olduğundan kendisini keşfetmesi için gerekli donanımı bulamamaktadır. Çocukların kendisini keşfetmesinden de öte aile içi ilişki bozuklukları, çocukların zihinsel sağlığının gelişimini de olumsuz etkiler. Hatta çocuklar yetişkin bir birey olduğunda bile bu olumsuz ilişkilerin etkilerinin görülebileceği (Allport, 1970, 91) düşünüldüğünde, boşanma olgusunun çocukların yaşam dinamiğini temelinden sarstığı söylenebilir. Son 35 yıldır, anne baba arasındaki problemler sonucu oluşan boşanma nedeniyle, zihinsel sağlıkla ilgili çalışmalar inanılmaz derecede artış göstermiştir (Harvey vd., 2008, 3-4). Çocukların ve yetişkinlerin zihinsel sağlıkla ilgili yaşadıkları sorunların temelinde, hayata bir anlam yüklemesinde bulunarak bir denge oluşturamadıkları görülmektedir. Bu nedenle kimlik algısını etkileyen önemli bir etken olarak yaşamı anlamlandırmanın ergenlik döneminde büyük ölçüde tamamlanmış olması, sağlıklı psiko-sosyal gelişim açısından oldukça önemlidir (Şanlı, 2016, 166).

Çocukların hayatı anlamlandırma sürecini engelleyen sebeplerden birisi de her çocukta bulunan haz duygusunun kontrol edilememesidir. Freud her ne kadar hayatın yegâne amacını libido olarak haz alma duygusuna bağlasa da çocukların gelişimi için gerekli olan bu duygu, kontrollü gelişimi sağlanmadığı sürece çocukların diğer duygularının gelişimlerini bozar veya engeller. Kontrol edilemeyen bir haz duygusu, egoist, obez, bencil, bağımlı ve problemlili bir çocukla karşılaşmamız ihtimalini yükseltir. Egoist, obez, bencil, bağımlı ve problemlili bir çocuğun kendi bedenini kontrol edemezken hayata bir anlam katabilmesi zor görünmektedir.

Çocukların hayatı anlamlandırabilmesi, aynı zamanda tabiata ve yaşadığı çevreye anlam yüklemesinde bulunabilmesine bağlıdır. Günümüz modern hayatında, şehir hayatında doğup büyüyen bir çocuk, evinin penceresinden tülünü araladığında bile bir yeşillik/ağaç görememektedir. Balkona çıktığında ise sadece karşı binanın beton blokları ile karşılaşmaktadır. Tabiatın bütün canlılık ve ihtişamını müşahade edemeyen, karıncasından uğur böceğine, kelebeğinden kuşuna seyre dalamayan ve yeşilliğin her çeşidine doyamayan bir çocuk, ancak zihinsel problem yaşama ihtimali olan, asosyal ve bağımlı bir şehir çocuğu olabilir. Her geçen gün hızla artan intihar oranlarının özellikle sanayisi gelişmiş şehirlerden yükselmesi de çocukların 'Emile' de olduğu gibi doğal ortama ihtiyaçlarının olduğunu ve hayatın anlamının doğal ortamında gelişip anlam bulduğunu göstermektedir.

Sonuç

Günümüz insanı anlam dünyasını kaybederek sonsuz acılarla baş başa kalmıştır. İnsanoğlu tarafından kavranılamayan hayatı anlamlandırma süreci, dönüp yine kendisini vurmuş ve vurmaktadır. Günümüzde kıtlıklar bitmiş, yaygın savaşlar sona ermiş, salgın hastalıklar durdurulmuş fakat gelişmiş ülkeleri kasıp kavuran, yeni nesil salgın bir hastalık türemiştir. Bu hastalık, bölgesel savaşlar, çatışmalar, cinayetler, kavgalar ve saldırılar gibi şiddet içerikli ölümler toplamından daha fazla insanı bir yıl içinde öldürmektedir. Bu hastalık çağımızın vebası olan 'Hayatı Anlamlandırılmama' veya Frankl'ın ifadesiyle "Duyulmayan Bir Anlam Çılgılığı"dır. Ne yazık ki ülkeler arasında ki veya toplumlar arasında ki savaşları durdurmak için onlarca devlet, diploması atağına geçerek olası savaşı durdurmak için mücadele ederken insanın hayatı anlamlandırılmaması sonucu girdiği krizden kurtulması için devletler arası diplomasinin devreye girdiğini göremiyoruz. Bu, insan ırkının yaşadığı en acı tecrübelerden birisidir. Kendi ırkından yüzbinlerce insan her yıl intihar ediyor fakat insanlar gibi devletlerde yaşanan travmayı sadece seyrediyor. Savaşlarda daha az insan ölmesine rağmen, devletler milyonlarca askere ve silaha para yatırıp konu ile ilgili bakanlıklar kurarken, devletlerarası problemleri çözmek için dışişleri ve savunma bakanlıkları sınırsız diploması ve para harcarken -yapılması da gerekir- ne yazık ki çağımızda kendi ırkımızın girdiği anlam krizini çözmek için hiçbir diplomatik girişim olmadığını görüyoruz. Gerek Homo Sapiens, gerek Homo Deus olarak adlandırılın gerekse Homo Perfect, Hz. Adem'den bu güne insanlık tarihinde, ilkel dönemler de dahil yılda bir milyona yakın insanın intihar etmesi günümüzün en büyük probleminin kıtlık değil, savaş değil, salgın hastalıklar değil, hayatı anlamlandırılmama krizi olduğunu göstermektedir. Bilim ve teknoloji yeni yeni gelişmelerle, her türlü problemin üstünden gelip insanoğluna inanılmaz imkanlar ve konfor sunarken, ne yazık ki onun ruh dünyasını tatmin edememiştir. Her türlü gelişim ve mutluluğu maddede, silikon tabanlı bilgisayarlar ve karbon tabanlı insanın haz duygusunda arayan günümüz insanı, ne yazık ki tatmin olamamakta, kendisi mutlu olamadığı gibi çevresini de mutsuz bir yaşama sürüklemektedir.

İnsanoğlunun insanlık tarihi içerisinde karşılaştığı bu en büyük problemi olan anlam krizinden kurtulabilmesinin ilk ve en temel yolu, çocukların hayatı anlamlandırılmalarına yardımcı olunması ile başlayacaktır. Çocukluk dönemi tecrübelerinin, insanı bir ömür boyunca etkilemesi nedeni ile bu dönemde çocukların bağlanma, güven ve sevgi duygularının doyurulması ve ilahi olana yönelmesi için ortam oluşturulması, çocukların hayatı anlamlandırmasının ilk temelleri olarak kabul edilir. Bu süreçte en önemli öge anne baba olmakta ve anne babanın dünyayı anlamlandırabilme düzeylerinin çocuklara da yansıdığı görülmektedir. Ergenlik dönemi ve gençlik dönemleri sürecinde, çocuklar hayatın anlamını sorgulamaya başlar. Nereden geldik? Hayatın amacı nedir? Niçin yaşıyoruz? Bir yaratıcı mevcut mu? Yoksa bir evrimleşme sonucu mu oluştu?... vb. sorularla hayatın gizemini anlamaya çalışan çocuklar, bu sorulara ne kadar doyurucu cevaplar alabiliyorsa, hayatı dengelemeye çalışacaklardır. Bu süreçte “Emile” de olduğu gibi hayatın bütün canlılığı ve ihtişamını idrak edemeyen çocukların, hayatı anlamlandırması da zor görünmektedir. Hayat sadece şehirlerdeki beton evler, beton binalar, beton sokaklar ve yapay mağaza vitrinlerinden ibaret değildir. Yine hayat sadece sözel olarak aklımıza gelen sorulara cevap aradığımız bir yaşam alanı da değildir. Asıl hayat, tabiatın en saf ve temiz haliyle çocuklarca keşfedilmesi ve yaşanmasıdır. Tabiatı keşfeden ve yaşayan çocukların bu muhteşem manzara karşısında, sonsuzlukla iletişime geçerek hayata anlam yüklemesinde bulunabilen talihli çocuklardan oldukları/ olacakları görülür. Bu nedenle, modern çağın monoton ve mekanik hayat tarzından çocukların uzaklaştırılması, onların keşfetme ruhlarının canlı kalmasını sağlayacaktır. Bu anlamda çocuklara yoldaş olabilecek samimi arkadaş çevresi, çocukların kötü alışkanlık ve bağımlılıklardan korunmasını sağlayacak en verimli vasıta. Her geçen gün, şehirlerde kalabalığın arttığı oranda insanoğlu ne yazık ki kendini yalnız hissetmektedir. Çocukların bu paradokstan çıkabilmeleri, kendilerinin ayrılmaz bir parçası gördüğü arkadaşlarıyla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle ailelerin çocuklarına yapabilecekleri en iyi katkılardan birisi, uzun yıllar sürecek aile dostluklarıyla, yaşıtında arkadaş edinmelerini sağlamaktır. Bu, çocukların hayatı anlamlandırma sürecindeki önemli yapı taşlarından birisidir. Ki arkadaşlık, çocukların olumlu yapılarının bozulmasına karşı sağlam bir bariyer oluşturur.

Çocukların, müdahale edilmediği ve uygun maddi ve manevi çevre koşulları sağlandığında, bağlanma, sevgi, iletişim, değer yargıları, kültür ve din gibi destek gruplarıyla kendilerini tanıdıkları ve bir yeterlilik konsepti inşa ederek hayatı anlamlandırabildikleri görülür. Buna karşın boşanma, sevgisizlik, olumsuz dini tecrübe, kültürel yozlaşma, iletişim bozukluğu ve haz duygusunun esiri olma gibi hususlarla da olumsuz ve düzensiz, anlam veremedikleri ve sorunlarını çözemedikleri bir hayat yaşarlar. Böylesi bir süreçten geçen çocukların hayatı anlamlandıramayarak gelecek hayatlarında intiharı seçtikleri yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Hayata anlam veremeyen insanlar, unutmak için alkol, kendilerini huzurlu hissetmek için kenevir, dinç ve özgüvenli hissetmek için kokain ve metamfetaminler tüketiyor, kendinden geçmek için ecstasy kullanıyorlar. Özellikle gençlerin içine düştüğü bu durum sosyal ve ekonomik düzenin varlığına temel bir tehdittir (Harari, 2016, 52). İnsanoğlunun tarih boyunca karşılaştığı en büyük tehdit olan, günümüzde yüzbinlerce insanın intihar ettiği bir “anlamsızlık krizi”nden onları kurtarabilmek için, “Çocukların Hayatı Anlamlandırma Süreci”ne bütün insanların katkı sunması gerekmektedir. Bugüne kadar bu alanda yapılan çalışmalarla birlikte bu makale, sorunun çözümüne atılmış bir adım olarak değerlendirilmeli ve yeni çalışmalara bir basamak olması niyetini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Adler, Alfred (1993). *Yaşamın Anlam ve Amacı*. (Çev; K. Şipal), İstanbul: Say Yayınları.

_____ (2011). *The Education of Children*. London: Gutenberg Publishers.

Akıncı, Âdem (2002). *Hayata Anlam Vermeye Din Öğretiminin Katkısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

_____ (2005). Hayata Anlam Vermede Dini Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9): 7-24.

Akto, Akif (2011). Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: LII, Sayı: 2, s. 191-217

Allport, W. Gordon (1970). *The Individual and His Religion*. Tenth Printing, New York: The Macmillan Co.

Asher, Steven R. and Jeffrey G. Parker (1989). Significance of Peer Relationship Problems in Childhood. *Social Competence In Developmental Perspective*, Ed. Barry H. Schneider, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Aybey, Salih (2016). 6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi. *Turkish Studies*, Cilt: XI, Sayı: 5, S. 69-84.

Aydın, Cüneyt (2015). *İnsanın Anlam Arayışı İle Yeni Çağ İnanışları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, Cüneyt, Mevlüt Kaya ve Hüseyin Peker (2015). Hayatın Anlamı ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38, S. 39-55.

Bahadır, Abdülkerim (1999). *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2002). Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, s. 129-142.

- Bernstein, Eileen (2002). *Middle School and The Age of Adjustment*. Westport, Conn: Bergin & Garvey.
- Bilgin, Beyza (2001). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bilici, Ali Baz (2014). Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 79-110.
- _____ (2015). *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*. İzmir: Akademik Gelişim.
- _____ (2018). Hayatı Anlamlandırma Sürecinde Boşanmanın Ortaokul Çocukları Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri, Fevzi Çakmak Ortaokulu Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 56. ss. 257-269.
- Binbaşoğlu, Cavit (2004). *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Coles, Robert (1998). *The Moral Intelligence of Children*. London: Bloomsbury Publishing.
- Cüceloğlu, Doğan (2002). *Keşke'siz Bir Yaşam İçin İletişim Donanımları*. 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____ (2015). *Başarıya Götüren Aile*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dulaney, Ellen S., Verena Graupmann, Kathryn E. Grant, Emma K. Adam, Edith Chen (2018). Taking on the stress-depression link: Meaning as a resource in adolescence. *Journal of Adolescence*, 65, 39-49.
- Erikson, Erik H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. (Çev; T.B. Üstün ve V. Şar), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Fabry, Joseph B. (2013). *The Pursuit of Meaning, Viktor Logotherapy, and Life*. Birmingham: Purpose Research, LLC.
- Frankl, Viktor E. (1985). *Man's Search For Meaning*. New York: Pocket Books.
- _____ (1988). *The Will to Meaning; Foundations and Applications of Logotherapy*. Newyork: Meridian.
- _____ (1999). *Duyulmayan Anlam Çığılığı*. (Çev; Selçuk Budak), 4. Basım, Ankara: Öteki Matbaası.
- Fromm, Erich (1984). *Sevme Sanatı*. (Çev: İştan Gündüz), İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Gençtan, Engin (1996). *Psikanaliz ve Sonrası*. 7. Basım, İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Habertürk Gazetesi (2017). *Nalan Koçak'la Pazartesi Söyleşileri*. 18 Aralık 2017, S.15.
- Harari, Yuval Noah (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, İnsanın Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- _____ (2016). *Homo Deus, Yarının Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harvey, H. John and Mark A. Fine (2008). *Children of Divorce Stories of Loss and Growth*. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates Inc.
- Hayta, Akif (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12): 29-63.
- Hortaçsu, Nuran (2003). *Çocuklukta İlişkiler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hökekleli, Hayati (2004). Aile Psikolojisi ve Aile İçi İletişim. *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: XL, Sayı: 2, S. 41-60.
- Jung, Carl Gustav (1933). *Modern Man in Search of a Soul*. New York: A Harvest/HBJ Book.
- _____ (1958). *Psyche And Symbol*. (Edited by Violet s. De Laszlo), New York: Doubleday Anchor Book.
- _____ (1966). *Psychology and Religion*. New Haven: Yale University Press.
- _____ (1999). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. (Çev; Engin Büyükinel). 5. Basım. İstanbul: Say Yayınları.
- Martin, T (1967). 'The Characters of Childhood. *The Child*, Ed. William Kessen and George Mendler. London: John Wiley & Sons Inc, , pp. 34-44.
- Maslow, Abraham H. (2011). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. (Çev; Okan Gündüz), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Meissner, William W. (1987). *Life and Faith*. Washington: Georgetown University Press.
- Mitchell, Peter (1992). *The Psychology of Childhood*. London: The Falmer Press.
- Nevid, Jeffrey S. (2009). *Psychology: Concepts and Applications*. Third Edition, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Ok, Eyyüp (2016). *Anlam Arayışı Eğitim Programının Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdoğan, Öznur (1997). Kendini Gerçekleştirme Açısından İnsan-Din İlişkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXVI, s. 359-364.
- _____ (2005). Din Psikolojisi ve Manevi Değerler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005/2, sayı: 15, s. 159-180.
- _____ (2006). İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XLVII, sayı: 2, s. 127-141.
- Özel, İsa (2012). Aile ve Din İlişkisi Açısından Sokak Çocukları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 32, S. 177-217.
- Piaget, Jean (1965). *The Moral Judgment of the Child*. New York: The Free Press.
- Sargın, Nurten (2001). *Çocuklarda Ruh Sağlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sönmez, Veysel (2009). Sevgi ve Sevgi Eğitimi. *Evde ve Okulda Sevgi Eğitimi*, (Editör; Âdem Solak). 5. Baskı. ss. 99-150. Ankara: HEGEM Yayınları.
- Stekel, Wilhelm (2003). *Bir Anneye Mektuplar*. (Çev.: Ali Çankırılı), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şanlı, Esat (2016). *Logoterapiye Dayalı Psiko eğitim Programının Ergenlerin Sağlıklı Bir Kimlik Algısı Oluşturmasına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Winnicott, Donald W. (1987). *The Child, the Family and the Outside World*. California: A Merloyd Lawrence Book, Addison-Wesley Publishing.
- Wolpe, David J. (1995). *Teaching Your Children About God*. New York: Harper Collins Publishers Inc.
- Yalom, Irvin (2001). *Varoluşçu Psikoterapi*. (Çev.: Zeliha İyidoğan Babayığıt), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Yanbaşı, Gülgün (1996). *Kişilik Kuramları*. 2. Baskı. İzmir: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yaparel, Recep (2007). Dinsel Fundamentalizm: Modernitenin İstenmeyen Çocuğu. *Kutlu Doğum 2004: Din-Kültür ve Çağdaşlık*, S. 139-143. Ankara: TDV. Yayınları.
- _____ (2009). Dinlenmenin Mantığı. *Din ve Hayat, İstanbul Müftülüğü Dergisi*, Sayı: 2, ss. 74-77.
- Yapıcı, Asım (2009). Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: IX, sayı: 2, s. 1-38.
- _____ (2016). Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Din Psikolojisi Özel Sayısı*, s. 83-113.
- Yavuz, Kerim (1994). *Çocuk ve Din*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yörükoğlu, Atalay (2000). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.